צבי ינאי

תסריט

בגיל 50 מותר

לבנות חוכן שיספח לעצמו אולי גם מיסגרת

אשה אחרת / וודי אלן

לי מריון, פרופסור מצליחה ומכובדת לפילוסופיה באשה אחרת של וודי אלן, קורה מיקרה בורג הפרופסור המכובד ושבע־התהילה בחותי בר של אינגמר ברגמן.

במלאות לה 50 שנה, ולאחר שביססה לעצמה מעמד חברתי ואקדמי נאות, היא מת־בוננת בעצמה מנקודת־הזמן של חייה, ומגלה שהתמונה עמומה וחלולה. היא משחזרת אי־רועים שאירעו לה, מעשים שעשתה ומעשים שנמנעה מלעשותם, דברים שאמרה, בעלים שהיו לה וידידים שלא היו לה, ובהדרגה חודרת למחשבתה ההכרה שהזמן והעמל, שהשקיעה בבניית קאריירה מצליחה, לא מילאו את התמונה בתוכן, אלא הקימו מיסגרת עמידה מפני טלטולים ורעשים. וב־מקום שהיתה צריכה לעמוד תמונה בהירה של סיפוק, קורת־רוח וחמימות, היא מגלה נוף מעורפל של כתמי טינה, עלבון, ניכור, ריחוק, התנשאות והסתייגות.

הדמיון בין חותי בר לאשה אחרת אינו קטן ואינו מיקרי, אבל גם לא מלא. השאלות המעסיקות את איזק בורג בררכו לקבלת תר־אר־הוקרה על מיפעל חייו, עמוקות וקיומיות יותר מאלה המעסיקות את מריון. גם תגובתו לאמת הנגלית לו מתוך עברו כאובה וקשה יותר. הדימיון הוא יותר בצורה מאשר בתוכן. כמו ברגמן, נעזר גם וודי אלן בטכניקות של מונולוג פנימי, בפלישת העבר אל תוך ההווה, בתאורה רכה ובצילומים סגורים ונ־קיים. גם העובדה שהסרט נעשה בידי אחד משני צלמיו הקבועים של ברגמן (סוון ניק־וויסט) אינה מיקרית.

מהי אהבת אמת?

דק שמפעיל את מכונת־הזמן של מריון הוא רישרוש הדפים של לוח־השנה, המבשר לה שהגיעה לשנתה ה־50, אותה נקודת פרידה מגיל־המעבר, הפותחת את המסך לעבר הזיקנה. מריון מגיעה לנקר־דה זו מצויידת בפירסומים וכספרים, מלווה בהערצת תלמידיה, מוקפת בעדת ידידים ובבעל נבון, מיושב העומד על רגליו הוא.

כל אלה ביחד מהווים את המיסגרת, המא־פשרת לארגן בתוכה עבודה, הוראה, חברים, מיפגשים ובילויים, ובתנאי שכל אחד ממר־כיבים אלה שומר על מינון נכון, ולא חורג מהמקום שיועד לו, כמתחייב מסובתה ומש־למותה של המיסגרת. מה פלא שמבין כל החברים והמכרים הסובבים אותה אין איש הרואה בה כתובת לשיחה קרובה ואינטימית.

וודי אלן
רימיון לא סיקרי, אבל לא מלא

כמו בורג, המסרב להאזין לצרותיהם של מקורביו, מעדיפה מריון לתמוך בגיסתה בכ־סף, מאשר לכרות אוזן למצוקותיה. את אחיה הכושל, פול, היא נמנעת מלפגוש. כאביה, מריון אינה רוחשת אהדה יתירה לאנשים רפי־רצון ונטולי־כישרון. ואילו את חיזוריו של לארי לואיס היא דוחה בתקיפות, כי המח־שבה לבגוד בבעלה — ועוד עם חברו הטוב — אינה עולה בקנה אחד עם שמירת המיס־גרת.

אולם מיסגרת זו, שכה היטיבה להעביר את מריון שלמה ויבשה בתחנות ה־30 וה־40 של חייה, מתחילה להתערער בתחנה ה־50. מבעד לחורים הנובעים בה פורצים קולות ותמונות מהעבר: אשמה שמטיחה בה אשתו הראשונה של קאן, על כי פיתתה את בעלה, כאשר עמדה לעבור ניתוח לעקירת שחלו־תיה; ביקור שהיא עורכת אצל אביה הקשיש, שבמהלכו מתברר לה עד כמה היא רחוקה ממנו ומנוכרת לו, למרות שבכל תקופת ילדותה היתה מקור־גאוותו ובת־טיפוחיו. בבדידותו העלובה רואה מריון את עצמה בעוד 30 שנה: פרי־באושים של קאריריזם אקדמי, עקרות ריגשית ותובענות־יתר מעצ־מו ומסביבתו.

במסיבה, הנערכת לכבוד יום הולדתה ה־50, חשה מריון את עצמה מוטרדת מריבוי אחד הנוכחים, המספר בגאווה כיצד התעלס עם אשתו על ריצפת העץ בביתם ביום הולדתו ה־50. בשובם הביתה שואלת מריון בסרקאזם מוסתר את בעלה אם גם הוא היה מתעלס איתה על הריצפה. היא לא זוקה לתשובה, שהרי קאן חדל כבר מזמן להתעלס איתה גם במיטה.

המיסגרת הסדורה והנינוחה שבנתה עם קאן נראית לה עתה ריקה ושיקרית. עכשיו היא מבינה שהם יוצאים מדי ערב למסיבות, לקונצרטים ולתיאטרון כדי לחסוך מעצמם את השתיקה ואת הריקנות שבהישארותם עם עצמם.

שאלה של מיסגרת

מה שהתחיל כזרזיף דק, המחלחל מב־עד לסדקים שבמיסגרת, הופך בהדרגה לזרם, הצובר תנופה מקולה של אשה, המגיע לאוזניה מפתח־האיוורור המקולקל של דירת הקליניקה הסמוכה לדירת העבודה שלה. זהו קולה של אשה צעירה בהריון המגוללת ב־אזני הפסיכיאטר שלה את תחושת הריקנות האופפת אותה, את חוסר־הטעם בחייה, את חששותיה להביא ילד לעולם עגום ומנוכר זה, את מחשבות ההתאבדות הרודפות אותה.

מצוקתה של האשה האלמונית (מיה פארו) מערערת את מנוחתה של מריון. היא עוקבת ברחוב אחרי אותה אשה, הנדמית לה לפעמים כתמונת־מראה של עצמה. היא קושרת איתם שיחה, ומזמינה אותה לבית־קפה.

בתחילת השיחה היא חוקרת אותה על מצבה, אך עד מהרה היא מוצאת עצמה משו־חחת על הריקנות ועל האכזבה בחייה שלה. כעבור זמן תשמע דרך פתח האוורור את האשה האחרת מספרת לפסיכיאטר על פגי־שתה עם מריון ועל התרשמותה ממנה: אשה קרה, מחושבת, מנוכרת, נתונה להונאה עצ־מית ומאבדת עצמה לדעת באיטיות.

מריון מגלה לתימהונה את הפער בין הדי־מוי העצמי שלה לבין הדימוי שיש לאנשים עליה. בפגישה מיקרית עם ידידת־נעורים היא לומדת מפיה שנהגה כבר אז ביהירות ובהתנשאות. וכי לא היסטה לפגוע באחרים כדי להשיג את מטרותיה. גם ממלורי, בתו של קאן מנישואיו הראשונים, שעימה היא מקיימת יחסי־קירבה, היא שומעת על ביקור־תיותה המוגזמת ועל נטייתה לשפוט אנשים לחומרה. בהמשכו של מסע זה אל תוך עברה יזכיר לה אחיה, פול, כיצד ביקרה בחריפות שיר־נעורים שכתב, דווקא בעת שהיה זקוק יותר מכל למילת־עידוד.

ההסתכלות על עצמה מבעד לעיניהם של קרוביה ומכריה מקעקעת באיטיות, אך בהת־מדה, את המיסגרת האיתנה שכה שקדה על בנייתה בכל מהלך חייה. מריון נוכחת לדעת שגם המיסגרת שלה נועדה לעמוד בפני עומס חיצוני, אך לא מפני לחצים הבאים מבפנים.

המודעות העצמית, שמריון השתבחה בה כל ימיה, איפשרה לה להעביר את מעשיה תחת שבט הביקורת ולמנוע אותה ממעשים של השתטות וגיחוך עצמי, כמו — למשל — התעלסות על ריצפת ביתה. אולם מוד־עות עצמית אינה יכולה, מעצם טיבעה, לגלות לבעליה איך הוא נראה בעיני אחרים, ומכאן ההפתעה והזעזוע הפוקדים את מריון למראה תמונתה המשתקפת מעיני הסובבים אותה.

כמו בזעקות ולחישות של ברגמן, קולות האנשים המדברים מפוררים את־אט את המי־סגרת החד־ממדית שבנתה. קולות המגנים את קרירותה הריגשית, את התנשאותה האינ־טלקטואלית, את ביקורתיותה המוגזמת. היא נחשפת לתמונות מנישואיה הראשונים לסם,